

Euroopan unionin
osarahoittama

Loppuraportti Oulun kirjailijaseuran hankkeesta

**Kirjaviennin edistämisen uudet työkalut – GenAI, äänikirjanäytteet
ja podcastit osana markkinointia**

Final report on the Oulu Writers' Association project

**New Tools for Promoting Book Exports – GenAI, Audiobook
Samples and Podcasts as a Part of Marketing**

Katri Rauanjoki

projektipäällikkö

5/2026

Loppuraportti

Oulun kirjailijaseura

Sisällys

1. JOHDANTO	3
2. HANKKEEN OSA-ALUEET	4
2.1. Chat-GPT 5.0 LAAJAN KIELIMALLIN ONNISTUMINEN KÄÄNTÄJÄNÄ SUOMESTA ENGLANTIIN JA RUOTSIIN	4
2.1.1. Johdanto ja projektin eteneminen	4
2.1.2. Laajan kielimallin hyvät puolet kääntämisessä	6
2.1.3. Laajan kielimallin heikkoudet kääntämisessä	7
2.1.3.1 <i>Suoranaiset virheet</i>	8
2.1.3.2 <i>Tyylin puutteet</i>	10
2.1.3.3 <i>Kulttuurinen lukutaidottomuus</i>	11
2.1.4. Yhteenveto tekoälyn käytöstä kaunokirjallisuuden kääntämisessä ja päätelmät	12
2.2. ”ÄÄNIKIRJANÄYTTEET” ELI AUDITIIVISET KÄÄNNÖSNÄYTTEET	14
2.2.1. Käännös auditivista näytettä varten	14
2.2.2. Tekstistä ääneksi ElevenLabsin avulla	16
2.3. LYHYET ENGLANNINKIELISET VIDEOT KIRJAILIJOISTA.....	17
2.4. MYYNTIPAKETIN TESTAUS BLACK HOLE -HANKKEESEEN OSALLISTUNEIDEN TAHOJEN AVULLA	18
2.4.1. Pohjatietoa testaamisesta	18
2.4.2. Palautetta myynninedistämispaketista.....	19
3. YHTEENVETO JA MAHDOLLISET JATKOPROJEKTIT	20
3.1. Hankkeen yhteenveto ja reflektio	20
3.2. Mahdolliset jatkosuunnitelmat	22

1. JOHDANTO

Kirjaviennin edistämisen uudet työkalut on Oulun kirjailijaseuran 14 kuukauden mittainen kehityshanke, johon on saatu EU:n Euroopan aluekehitysrahaston tukea ja Oulun kaupungin salkkurahaa. Projektin tarkoituksena on ollut kartoittaa kolmenlaisia tekstejä käännöskirjallisuuden tarjoamisen välineinä: 1) Tutkia laajan kielimallin (ChatGPT 5.0) avulla tehtyjä käännöksiä useista eri kaunokirjallisista tekstilajeista ja tarkastella sekä kielimallien heikkouksia että mahdollisuuksia käännösnäytteiden laatimisessa. 2) Kokeilla käännösnäytteiden muokkaamista lyhyiksi ”äänikirjanäytteiksi”, auditiivisiksi käännösnäytteiksi tekoälypohjaisen ElevenLabs-ohjelmiston avulla. 3) Tehdä muutamasta projektiin osallistuvasta kirjailijasta ammattistudiossa lyhyet englanninkieliset esittelyvideot, jotka ovat osa myynninedistämispakettia.

Selvittämishankkeen kohteena ovat noin 20 sivun mittaiset, käännöskirjallisuuden myynnissä käytetyt käännösnäytteet, eivät kokonaiset käsikirjoitukset. Laajojen kielimallien käyttö kaunokirjallisuuden kääntämisessä on ollut puheenaihe kustannusalalla tekoälyn kehittymisen myötä. Niiden käyttöä kaunokirjallisuudessa on estänyt sekä kielimallien käännöksen heikkous että niiden niin sanottu hallusinointi – joista molemmista uudet ohjelmistot ovat pyrkineet eroon. On ollut tärkeää tutkia eri kaunokirjallisuuden tekstilajien kautta, mitä asioita kielimallit osaavat ja missä ne eivät pääse tarpeelliselle tasolle.

Tutkimme myös valittujen käännösnäytteiden muokkaamista kuunneltaviksi tekoälypohjaisten ohjelmistojen avulla. Tutkimusta ei voi yleistää koskemaan äänikirjoja ja olettaa, että tällä tavalla voitaisiin korvata äänikirjojen lukijoita. Hankkeen päätutkimuskohde ylipäätään on ollut ohjelmistojen käyttö kääntämisen apuna tai tukena.

Hankkeessa käytettiin käännöksen laadun ja kääntämisen aikataulun arvioijina kahta kääntäjää: Minna Jefferyä, joka toimii ammattikäntäjänä sekä Eri Lassilaa, joka on loppuvaiheen kieltenopiskelija Oulun yliopiston Humanistisessa tiedekunnassa, ruotsin kielen koulutusohjelmassa. Käytetyt tekstit kerättiin vapaaehtoisilta Oulun kirjailijaseuran jäseniltä ja niistä maksettiin korvaus. Tekstien aihepiiriä ei rajoitettu, mutta ne eivät saaneet olla julkaistuja tai esillä netissä. Tärkeintä oli, että teksteissä oli runsaasti pyydetyn tekstilajin piirteitä.

2. HANKKEEN OSA-ALUEET

2.1. CHAT-GPT 5.0 LAAJAN KIELIMALLIN ONNISTUMINEN KÄÄNTÄJÄNÄ SUOMESTA ENGLANTIIN JA RUOTSIIN

2.1.1 Johdanto ja projektin eteneminen

Laajojen kielimallien käyttö kaunokirjallisuuden kääntämisessä on tulenarka puheenaihe kustannusalalla, koska kysymys on kustannuksista. Kustantajan ja käännettäjän näkökulmasta laajojen kielimallien hyödyntäminen käännoksissä voisi olla kannattavaa ja siten suositeltavaa. Kirjailijan ja kääntäjän näkökulmasta huoli käännoksen laadusta ja kääntäjien työllisyyden heikkenemisestä on suuri. Tällä hetkellä laajat kielimallit kehittyvät nopeasti, mutta niiden käyttöä kääntämisessä estää sekä kielimallien käännoksen epätasaisuus että niiden niin sanottu hallusinoiminen. On tärkeää tutkia eri kaunokirjallisuuden tekstilajien kautta, mitä asioita kielimallit osaavat ja missä ne eivät pääse tarpeelliselle tasolle.

Otimme tarkasteluun mukaan useita tekstilajeja, jotta kielimallien piirteet tulisivat laajemmin esille kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Tarkoituksena oli tarkastella muutaman esimerkin keinoin, onko laajojen kielimallien käyttö kaunokirjallisuudessa järkevä ja tehokkuutta lisäävä asia, auttaako se kääntäjää työssään – vai tuottaako se enemmän työtä henkilölle, jonka vastuulla on taiteellisesti tarkka käänнос alkuperäistekstistä.

Käännosesimerkkien tekstilajeiksi valikoituivat kaunokirjallisuuden lajit, joissa on etukäteen ajateltuna paljon omaperäisiä tai lajille tyypillisiä piirteitä ja jotka siis vaativat kääntäjiltään paljon kulttuurista tuntemusta ja kielellisiä päätöksiä. Valitsin pyytää tekstejä seuraavista tekstilajeista:

- 1) Moderni, vapaamittainen runous
- 2) Lastenrunous, lorut
- 3) Proosarunous
- 4) Proosa: humoristinen tyyli/ ironia /satiiri
- 5) Proosa: murteellisuuksia ja paikallisväriä
- 6) Proosa: voimakas omintakeinen tyyli
- 7) Draama: puhekielinen dialogi

Tekstien ohjepituus oli 20 liuskaa. Tekstien aiheilla tai kohderyhmällä ei ollut tutkimukselle merkitystä, kunhan ne olivat tasokkaita, siis hiottuja ja viimeistelyjä, ja edustavat hyvin tekstilajiaan. Tekstejä käytettiin vain tutkimukseen ja niiden tekijänoikeus säilyy kirjoittajalla. Tekstejä saatetaan lainata lyhyesti raportissa tulosten konkretisoimisvaiheessa.

Tekstejä tarjottiin yhteensä 13 kappaletta. Kaikkia pyydettyjä tekstilajeja ei ollut mukana tai niitä oli vain yksi kappale. Käännettäväksi valittiin kuusi tekstiä. Tarkasteltaviksi tekstilajeiksi valikoituivat lastenrunot, moderni vapaamittainen runous, visuaalisia elementtejä ja proosarunoutta hyödyntävä runous, tyyliään omaperäinen murreproosa, faktaa ja fiktiota yhdistävä proosa sekä draamaa lähestyvä proosa.

Kääntäjiksi valittiin kaksi eri kielten ammattilaista: 1) Suomesta englantiin kääntävä Minna Jeffery, koska käännösnäytteet tehdään nykyään melkein aina englanniksi. 2) Suomesta ruotsiin kääntävä Eri Lassila, koska ruotsi kielialueena myös suomalaisen kirjallisuuden potentiaalisesti suuri markkina-alue. Lassila oli vielä opintojensa loppuvaiheessa ja suoritti hankkeessa yliopistotutkintoonsa kuuluvan kahden kuukauden harjoittelun. Yhteistyö yliopiston kanssa oli hankkeelle positiivinen kokemus ja Lassilalle tarjottiin jo opiskeluaikana kääntäjän työtä.

Käännösohjelmaksi valittiin OpenAI:n ChatGPT 5.0. Se on maailmanlaajuisesti yksi käytetyimmistä laajoista kielimalleista ja siten myös yksi koulutetuimmista. Vaikka senkin tiedetään sotkeutuneen epäeettiseen koulutusmateriaalin, kuten piraattikirjastojen, käyttöön, voi sitä pitää melko luotettavana. ChatGPT -ohjelmasta tuli elokuussa 2025 uusi versio, joten päädyimme ottamaan juuri sen ohjelmaksemme. Ohjelmistopakettissa on useita eri versioita, esimerkiksi mini, nano ja 5.1., mutta testatessa käänös ei vaihdellut eri versioiden välillä. Käytimme siis 5.0 -versiota.

Halusimme kääntää tekstit niin sanotussa käännöskuplassa (eli API:n avulla), jossa ohjelmistoa käytetään irrallaan emu-ohjelmasta. Tällöin tekstistä saatu tieto eikä teksti itsessään tule osaksi ChatGPT:n tietoa. API-käännöstä varten piti kustakin tekstistä teettää kääntäjillä noin sivun mittainen ”maistiainen”, joka annettiin ohjelmistolle malliksi. Ohjelman niin sanottu promptaus eli ohjeistus oli hyvin yksinkertainen: käännä kielelle englanti tai käännä kielelle ruotsi.

Kun kaikista teksteistä oli sekä englannin että ruotsinkielinen käänös, lähetin ne kääntäjille alkuperäisten tekstien kanssa. Alkuperäiset tekstit lähetin muokkaamattomina, samoin

käännökset, paitsi että tein runoihin perusasettelun samalla tavalla kuin runoilija oli sen tehnyt (esimerkiksi laitoin runot kukin omalle sivulleen, laitoin riviväliksi 1pt ja tummensin otsikot, jos kirjailija on niin alkuperäisessä tekstissä tehnyt). Varsinaisiin laajan kielimallin tekemiin muutoksiin asettelussa en puuttunut.

Ohjeistin heitä paitsi etsimään suoranaisia virheitä, myös arvioimaan käännöksiä laajemmin. Ohjeena oli käydä jokaisen tekstin kohdalla läpi, kuinka onnistuneelta käännös ylipäättään vaikuttaa. Pyysin myös tekemään muistiinpanot kohdista, jotka herättävät huomion: esimerkiksi kielelliset, sisällölliset tai kulttuuriset yksityiskohdat, jotka eivät osu kohdalleen; suomen kielen rakenne tai sanonta, joka paistaa läpi käännöksestä; tyyllirikot tai heikot kielikuvat tai asettelun ja visuaalisuuden onnistuminen käännöksessä. Pyysin myös merkitsemään onnistuneet käännöksen kohdat tai luovat ratkaisut.

Kävin kaikki tekstit läpi kääntäjien kanssa keskustellen joko kasvokkain (Lassila) tai Teamsin välityksellä (Jeffery). Keskustelut olivat arvokkaita ja lisäsivät käsitystäni näiden tekstien kääntämisestä sekä kääntäjän työn monimutkaisesta prosessista ylipäättään. Tämä esitys on kuvaus hankkeesta tehdystä työstä, omasta ajatteluprosessistani ja haastatteluista sekä niistä tekemästäni päätelmistä. Se ei ole akateeminen tutkimus.

2.1.2. Laajan kielimallin hyvät puolet kääntämisessä

Laajan kielimallin käyttö selkeän, suorasanaisen asiatekstin muokkaamisessa, tuottamisessa ja kääntämisessä on yleistynyt ohjelmistojen kehittyessä. On itsestään selvää, että ihmiset haluavat käyttää työkaluja ja välineitä, jotka tekevät heidän elämästään helpompaa ja vähentävät työhön tai aktiviteettiin käytettävää aikaa ja vaivaa.

Henkilölle, joka ei ole tutustunut laajoihin kielimalleihin, voi olla suuri ihmetyksen aihe, kun ohjelma käännöstä pyydetessä tuottaa muutamassa sekunnissa luettavaa tekstiä toisella kielellä. Sillä sen ChatGPT lupaa - ja sen se myös tekee. Englanniksi käännettäessä käännöskupla rajoitti kääntämistä niin, että yhdellä kertaa ohjelma käänsi suomenkielisestä alkuperäistekstistä englanniksi noin kaksi sivua ja ruotsiksi noin sivun. Tekstilajit eivät juuri sellaisinaan vaikuttaneet käännöksen nopeuteen, pikemminkin kyse oli tekstimassasta: runoja, joissa sanoja on vähemmän kokonaisuutta kohti, kääntyi samalla kerralla useampi sivu kuin tiheäsanaista proosaa. Vaikka työ piti palastella parin sivun kokonaisuuksiksi, sain parissa työpäivässä käännettyä ohjelman avulla satakunta sivua.

Laajan kielimallin käyttö on siis nopeaa. Mitä lähempänä teksti on yleiskielistä asiatekstiä, sitä oikeakielisempää ja sujuvampaa käännös myös on. Tämä ei ole ihme, onhan ohjelmisto koulutettu lähinnä asiateksteillä, mainoksilla, ohjeilla ja muilla Internetistä vapaasti löytyvillä teksteillä.

Mitä tulee pyydettyihin onnistuneisiin käännöksiin tai luoviin ratkaisuihin, molemmat kääntäjät totesivat, että muutamissa kohdin kielimalli oli tehnyt luovia valintoja. Esimerkiksi *kortteli kerrallaan* on käännetty *block by block*, mikä on kivan idiomaattinen ilmaus. Ruotsiksi käännettäessä ohjelma on vaihtanut kirosanan *kyrpä* sanaksi *fitta*. Koska kyseessä on vuorosana ja huudahdus, valinta toimii paremmin kuin oletuksenmukainen *kuk*, Samaten löytyi uusi partisiipin preesensmuoto *ihopflätade – yhteen letitettyinä*.

Toisaalta ohjelma on hämmentynyt sanan *käypäläinen* edessä ja kääntänyt sen englanniksi sanalla *insect* eli hyönteinen, vaikka tekstissä ei puhuta mistään siihen viittaavasta. Ruotsiksi käännettäessä mukaan on otettu muutamia sanoja toisista skandinaavisista kielistä, esimerkiksi yksi tanskasta ja toinen norjasta. Tällainen luovuus ei ole tekstin onnistuneisuuden kannalta hyväksi.

ChatGPT 5.0:a on kehitetty sitä edeltävistä malleista karsimaan juuri edellä kuvattua niin sanottua hallusinoitua eli faktojen tai käsitteiden ”keksimistä” tai yhdistelyä. Hallusinointi on tehnyt ohjelmistojen teksteistä epäluotettavia, eli ihmisen on pitänyt tarkistaa tietojen paikkansapitävyys. Tämän minimoimiseksi ohjelman versio 5.0 kysyttäessä neuvoa perustelee valintojaan laajasti ja antaa vaihtoehtoja – ja kääntäessään valitsee yleisimmän ja asiallisimman sanan mahdollisista. Tämä ominaisuus karsii kielen variaatiota. Kaunokirjallisuuden kääntämisen kannalta yleisin vaihtoehto ei kuitenkaan usein ole osuvin.

2.1.3. Laajan kielimallin heikkoudet kääntämisessä

Laaja kielimalli kykenee näennäisen sujuvaan tekstin tuottamiseen vieraalla kielellä, mutta tarkemmin analysoitaessa puutteita on monenlaisia. Olen jakanut ne kolmeen kategoriaan: Suoranaisiksi virheiksi, tyylirikkeiksi sekä kulttuurisen lukutaidon puutteeseen. Käsittelen sekä englanniksi että ruotsiksi tehtyjä käännöksiä rinnakkain, koska virhetyypit ja puutteet olivat molemmissa todella samankaltaisia.

2.1.3.1 Suoranaiset virheet

Laaja kielimalli teki käänöksissä monentyypisiä kielivirheitä. Tutkimuksemme on laadullinen ja resurssien rajallisuuden vuoksi käsittelen niistä vain muutamia edustavia esimerkkikategorioita.

Yksi laajan kielimallin ongelma on, että se ei muista valintojaan eikä ole johdonmukainen niissä. Tämä tuo monenlaisia vaikeuksia: tekstin yhtenäisyys kärsii ja lukija kiinnittää huomiota eri logiikalla valittuihin sanoihin. Yksi selvä tällainen virhekatteoria on nimet. Välillä erisnimiä ei tunnusteta tai päinvastoin - laajalle kielimallinen tuntematon sana oletetaan erisnimeksi. Esimerkiksi *Veli*-sanaa isolla kirjoitettuna ei aina tunnusteta nimeksi: se käännetään sanalla *brother* tai *bror* tai sen käyttö vaihtelee. Nimeen tai runon otsikkoon liittyvä ongelma on myös, että ne saatetaan myös välillä kääntää semanttisesti väärin muodon perusteella: *nasta* on saanut englanniksi muodon *nasty* eli ilkeä – ilman että sisältö viittaisi ilkeyteen.

Toisaalta lastenrunoissa kääntäjä olisi varmasti käyttänyt tilaisuutta muokata joitain hahmojen nimiä käänöksieleen sopivammiksi: *Samppa frog* tai *Luppa hund* eivät kuulosta taidokkaalta kielenkäytöltä. Tapana on myös käyttää nimissä ruotsinkielisiä muotoja, jos sellaisia on. Hailuoto on laajan kielimallin käänöksessä sitkeästi suomeksi, vaikka *Karlö* on sen virallinen nimi toisella kotimaisella. Oma lukunsa on myös nimisanojen taivutusmuotojen siirtyminen sellaisenaan käänökseen: ” De vigdes i *Hailuodon* kyrka”.

Ruotsin kielen sanojen sukuja laaja kielimalli laittaa joskus väärin, tosin aika harvoin. Prepositioissa se tekee vähän useammin virheitä, valitsee väärän preposition tai lisää sellaisen turhaan esimerkiksi tehdäkseen tekstistä luettavamman ja oikeakielisemmän. Runokielen tahallinen aukkoisuus voi silloin kadota ja tekstin sisältö arkistua. Esimerkiksi ”*Olen vietävissä puutarhoihin/lehvät, kukinnot*”, joka on käännetty: ”*Jag är bärbar till trädgårdar/med kransar, blommor*”.

Englanniksi käännettäessä ongelmia tuottaa muun muassa futuuri, jota suomen kielessä ei ilmaista omana aikamuotonaan vaan preesensin ja sanavalintojen kautta. Esimerkiksi ”*Näin käy, lopulta*” kääntyisi paremmin englannin futuurin kautta kuin ”*This happens, ultimately*”. *Eräs nainen* on puolestaan käännetty *another woman*, eikä käytetty englannin kielen omaa keinoa ilmaista epämääräisyyttä – yksinkertaisesti valittu artikkeli *a woman*. Tässä näkyy laajan kielimallin työskentelytapa: se kääntää sanan kerrallaan ja usein pidättäytyy alkuperäisen kielen rakenteissa, sen sijaan että ajattelisi tekstin käänöksikielen rakenteiden kautta.

Yksi virheeksi laskettava harvinainen (mutta tässäkin aineistossa esiin nouseva) piirre laajan kielimallin käänöksissä on sen tapa maskuliinistaa tekstiä. Kun pohjatekstissä ei ole suoraan sanottu henkilön sukupuolta, ohjelmalla on tapana valita sekä englannissa että ruotsissa maskuliininen pronomini. Näin tapahtui siinäkin tapauksessa, että suomeksi henkilöön viitataan sanalla *vaimo*.

Jos laaja kielimalli ei tunnista sanaa, se saattaa korvata sen jollain saman kuuloisella sanalla. Esimerkiksi sana *kippuu* (yleiskieli: kipua) on käännetty englanniksi sanalla *spill*, jonka voitaisiin ajatella olevan sanan *tippuu* käänös. Klassikkovirhe on sanan *kuusi* eri nyansseilla leikittelyn katoaminen, kun laaja kielimalli kääntää englanniksi *kuusii kuusii kuusii* pelkästään numeroilla, suorastaan pahaenteisesti *six six six*. Sana *lassii* (yleiskieli: lasia) puolestaan on saanut ruotsinnoksessa hauskan tulkinnan nimenä *Lassie, kirvata* (yleiskieli: kiroilla) puolestaan käännetty kirjoittamiseksi, *skriva*.

Ongelma ei koske vain murre sanoja, vaan myös muuta sanojen epätavanomaista tai kielikuvallista käyttöä. Esimerkiksi sanan *Elävä* (tekstissä merkitsee kaikkea elollista, kuoleman vastakohtaisuutta) kielimalli on kääntänyt ruotsiksi sanalla *däggdjur* eli nisäkäs. Aika paljon merkitystä katoaa ja muuttuu tällaisessa käänöksessä. Tavallista on myös haparoida erikoissanastossa: yhden tekstin ruotsinnoksessa armeijan sotilasarvot heittelivät maavoimista merivoimiin, vaikka kyse on rajavartioista.

Suoranaisesti virheeksi voidaan laskea myös sanan kääntämättä jättäminen. Laaja kielimalli saattaa ohittaa vaikean tai murteellisen sanan tai lauseen ja jättää sen kokonaan pois. Näin tapahtuu esimerkiksi murteellisten ilmausten ”Mie asun täs *kuvas*” (yleiskieli: kuvassa) tai *muiski* (yleiskieli: muissakin) yhteydessä. Ongelmia on myös esimerkiksi omistusliitteiden kääntämisessä: *tätis* ei käänny *aunt* vaan oikeammin *your auntie*. Myös liitepartikkelit jätetään usein kääntämättä: esimerkiksi *-kin* -liitepartikkelin ohittaminen muuttaa sisältöä ratkaisevasti. Varsinkin runoissa sanojen pois jättäminen luo suuria merkityseroja. Ohjelma on myös lisännyt yhden runon englanninkieliseen käänökseen fraasin: *and you seek to remember*.

Yhden käännettävän tekstin erityispiirteen eli proosatekstin ja asiatekstiä sisältävien alaviitteiden ongelman kielimalli ratkaisi jättämällä alaviitteet kääntämättä. Kun ajoin ne erikseen ohjelman läpi, se toki osasi kääntää ne hyvin, koska teksti ei ollut kaunokirjallisuutta, vaan asiatyylistä yleiskieltä. Niiden paikoilleen laittaminen ”käsityönä” lisäisi tekstiä tarkistavan ja hiovan kääntäjän työtä suuresti.

2.1.3.2. Tyylin puutteet

Tyylin puutteet voi jakaa rakenteellisiin ja sanastollisiin virheisiin tai kömpelyyksiin. Tyyllirikot vaihtelevat kielen vivahteiden katoamisista tai vaihtumisista, ”aika ok käänöksistä” tahattoman koomisiin ja kolhoihin valintoihin. Suuri osa kääntäjien tekemistä huomautuksista laajan kielimallien käänöksiin koski tyylin puutteita.

Kuten sanottua, laaja kielimalli matkii alkukielen rakenteita. Taipumus kääntää sana sanan jälkeen – sen sijaan että sisältö ilmaistaisiin toisella kielellä mahdollisimman identtisesti mutta tämän kielen rakenteiden kautta – luo kummallisia ja kömpelöitä ilmauksia. Esimerkiksi suomen *Voin vannoa* on käännetty englanniksi *I can swear*, kun oikeampi muoto olisi esimerkiksi *I swear, I promise* tai *I can assure you*. Tämän tyyppisiä tyylin notkahduksia oli jokaisessa tekstissä kummallakin kielellä huomattavan paljon.

Sanojen valinnassa tyylitajun puute näkyy erityisen selvästi, kun sanaa käytetään arkikielestä poikkeavalla tavalla. Erityisesti runot, jotka toimivat usein juuri etsien uutta ja yllättävää kielen käyttöä, ovat haastavia käännettäviä laajalle kielimallille. Aineiston lastenrunoissa runsaasti esiintyvää onomatopoietiikkaa se ei osaa kääntää, vaan ohittaa sanat tai jättää ne kääntämättä. Myös rytmillisyyttä katoaa, kun tekstit käännetään sanojen sisältöä painottaen ja kirjaimellisesti. Ohjelma myös muuttaa rivityksiä, mikä on ongelma runojen säkeiden kohdalla. Useissa kohdissa ChatGPT on siirtänyt yhden tai useamman sanan toiseen säkeeseen, yhdistänyt säkeitä tai jättänyt säkeen osia kääntämättä tehdäkseen tekstistä ymmärrettävämpää ja selkeämpää. Taiteilijan valinnat, huolelliset rakennelmat, ChatGPT ajattelee virheiksi. Esimerkiksi sanatoisto, jolla on paikkansa tekstin tulkinnessa, leikataan pois ylimääräisenä ja virheellisenä ilmauksena.

Lisäksi käännökseen tulisi saada mukaan kirjailijan tarkoittamia vihjeitä ja nyansseja. Kun kirjailija käyttää sanasta *hyvinvointialue* väännöstä *pahoinvointialue*, kääntää laaja kielimalli sen alkuperäisellä termillä ja mahdollisuus huumoriin on hukattu. Samoin runon kohdassa peräkkäiset sanat *sisäiset/ sisäkkäiset* on käännetty englanniksi vain yhdellä sanalla (*internal*) ja ohitettu kielen nyanssien esille tuomisen mahdollisuus.

Joissain kohdin käännöskieleen hiipii tyyllirikkoja eri kielistä tai kielen eri muodoista: ruotsiksi sana *kivääri* oli käännetty anglismilla *rifle*. Englanniksi puolestaan muuten on valittu brittienglanti, mutta välillä käytetään amerikanenglannin muotoja, esimerkiksi *goddamn*. Tai kun käänös on yleiskielistä runoutta, sanoja yhdistävät muodot kuten *that's* tai *it's* vaikuttavat

puhekielisydessään tyyli-poikkeamilta. Runossa tällainen puhekielisyys olisi korostettu kielellinen valinta, mutta sellaista kirjailija ei ole tehnyt, eikä kääntäjä sitä tekisi.

2.1.3.3. Kulttuurinen lukutaidottomuus

Kulttuurinen tieto ja sen välittäminen on suuri osa kääntäjän työtä, joka työskentelee paitsi kahden kielen, myös kahden kulttuurin välillä. Tämä aukeni itselleni hienosti juttellessani Minna Jefferyn kanssa tekstistä, jossa käytettiin paljon metsään, rantaan ja kesämökkeilyyn liittyvää käsitteistöä. Niinkin yksinkertainen asia kuin *mökkinaapurit* ei kuulosta englanniksi oikealta *the cottage neighbours* käännoksenä. Peribritti ei tunnista myöskään *mökkitietä* tai *rantametsikköä*. Niin, kesämökki on jotain hyvin suomalaista eikä englantilaisilla rannoilla kasva metsää. Nämä käsitteet tulisi avata ja selittää niin, että lukija ymmärtää ne, mutta selitys on myös kirjailijan kielen ja tyylin kanssa sopuoinnussa.

Kun teksti käsittelee leimallisesti pohjoista maaseutua, kulttuurinen tuntemus korostuu entisestään: laaja kielimalli ei löydä erityissanastoa vaikkapa hirvenmetsästyksen. Tosin keskiverto kääntäjäkin joutuu varmaan etsimään, miten kääntää *nylkeminen*, *suolestus*, *kunnan mies* tai *yhteismetsä*. Kasvillisuuden ja eläinten kääntämisessä ChatGPT on melkein aina hyvä, mutta jostain syystä yhdessä tekstissä sotki lintujen nimiä ruotsiksi käännettäessä. Osassa ohjelmistoja on kyllä mahdollisuus ajaa erityissanastoa osaksi käännohjeita. Mietin kuitenkin, onko se kääntäjän normaalia sanojen etsintää nopeampaa. Jonkun se erityissanastojen etsintä ja syöttäminen on tehtävä ja kääntäjän on niiden merkityksen oikeellisuus tarkistettava.

Esimerkkejä kulttuurisen kontekstin ohittamisesta on paljon. Kun *hakkuut* käännetään sanalla *cuts*, ei mukaan tule metsänhoidollista kontekstia. Sanatarkka: *Heats the sauna and goes to the benches* saa aikaan mielikuvan, että sauna lämmitetään ja mennään jonnekin penkeille ulos istuskelemaan. *Lauteet* täytyy siis ilmiönä selittää, samoin *water thrown on the stones*. Ehkä myös *kesäteatteri* on outo konsepti, ainakin *Salkkarit* täytyy selittää jatkuvajuoniseksi televisiosarjaksi. Lastenrunon nimi *beviä beviä* ei puolestaan herättänyt ChatGPT:ssä mielikuvaa raskaasta musiikista. Se tuotti virheelliset käännookset molemmissa kielissä: *heaving heaving* englanniksi ja *hästar och hästar* ruotsiksi.

Kulttuurista lukutaitoa vaatii myös sanomisen tapojen tunnistaminen. *Vuodenpäivät* ei käänny englanniksi sanalla *years*. sisältö muuttuu ratkaisevasti yhdestä vuodesta moneen. Lastenrunossa

kiinalaisen kuuloinen tervehdys *hai long* on puolestaan ruotsinnettu *hej lång*, jolloin viittaus kolmanteen kulttuuriin katoaa.

Murteet ovat oma lukunsa kääntämisessä – kaikki murteellista tai edes voimakkaasti puhekielistä tekstiä tehneet tai lukeneet ymmärtävät, että sellaisia kirjoittaessa kyse ei ole autenttisesta ilmauksesta vaan puheen representaatiosta. Autenttinen murre ei toimi kirjoitettuna ja kiinnittää liiaksi huomion sanomisen tapaan. Minna Jeffery pohtikin, että tekstien suomalaiset murreilmaukset käännettäisiin brittimurrepiirteiden keveällä sekoituksella, ei jollain valmiilla murteella. Näin saataisiin aikaan kokemus puhekielisyydestä ja paikallisuudesta, mutta kieli ei identifioituisi mihinkään olemassa olevaan paikkaan Britanniassa. Siinä säilyisi mahdollisuus myös suomalaiseen ilmaisuun ja tuntu siitä, että kirja avaa lukijalle ehkä aikaisemmin kokematonta kulttuuria.

Kaiken kaikkiaan kulttuurisen lukutaiton alla esitettävät käsitteet kurottelevat kaikkein syvimmälle kääntäjän tietotaidon hyödyntämiseen. Jos teksti käännetään vain sanoina, siitä katoaa kaikki taika ja paikallisuus, mitä hyvä kirjoittaja sinne ripottelee ja jonka hyvä kääntäjä osaa säilyttää.

2.1.4. Yhteenveto tekoälyn käytöstä kaunokirjallisuuden kääntämisessä ja päätelmät

Kaunokirjallisen tekstin lähtökohta on toinen kuin vaikkapa mainostekstin, ohjeen tai muun selkeän asiatekstin. Kaunokirjallinen teksti on hiottu taideteos, jonka yksityiskohdilla on tarkkaan valitut merkityksensä. Sinnepäin ei ole tarpeeksi hyvä.

Tästä nousee laajan kielimallin käyttämisen suurin ongelma kaunokirjallisuuden suhteen: kääntämisen rajat ovat toisaalta hyvin tiukat, toisaalta niistä pitää osata välillä radikaalisti joustaa. Hyvä kääntäjä ei riko runon rytmiä tai käännä murteellista proosaa kuin makkaramainosta. Kaiken pohjana on kirjailijan työ, jota kunnioitetaan ja josta tehdään toiselle kielelle mahdollisimman hyvä versio. Kuten kääntäjämme Eri Lassila sanoi: ”Kääntäjä ei voi vaihtaa sisältöä, muotoa eikä tarkoitusta, jonka kirjailija on valinnut.” Silti tekstiä ei käännetä sanasta sanaan, vaan myös käännöskielen ominaisuuksia kunnioittaen.

Kun olen keskustellut tietoteknisten neuvonantajien kanssa laajalla kielimallilla kääntämisen ongelmista, esiin nousee taikasanan lailla promptaus eli kielimallin ohjeistus ja tehtävänannon rajaaminen. On mahdollista esimerkiksi promptata kielimallia pyytämällä käännoästä jonkun

tunnetun henkilön tyyllillä: ”Käännä runo William Shakespearen tyyllisesti.” Ohjeet voivat olla hienovaraisempiakin, voidaan pyytää lisää aistikkuutta, puhekielisempää ilmausta jne. Yksi neuvonantaja mietiskeli, että ohjelman voisi promptata kääntämään tietyn henkilön vuorosanat tietyllä tyyllillä, vaikka: ”Kirjoita vuorosanat pohjoissavolaisen, ujon ja alkoholisoituneen miehen puhekielellä”. Tällaisessa pyynnössä, ja promptauksessa ylipäättään, on eräs ongelmallinen seikka - tulkinta hahmosta olisi kääntäjän, millaiseksi hän hahmon näkee. Vaikka kääntäminen on aina tulkintaa, tässä mahdollisuus alkuperäisen tekstin ja tarkoituksen vääristymiseen on todella suuri.

Oikeastaan, jos kirjan kääntäminen vaatisi voimakasta kielimallin promptausta, kirjailijan pitäisi se tehdä tai ainakin häntä pitäisi konsultoida asiassa. Laajalla kielimallilla kääntämisen prosessin nopeus, helppous ja halpuus haihtuvat, jos kirjailijalta pitää laajasti ja toistuvasti varmistaa asioita. Lisäksi, onko kirjailijalle mielekästä ohjeistaa ohjelmaa, jos on olemassa asiantunteva kääntäjä, jonka kanssa tekstistä keskustelu on kahden kielen ja kirjallisuuden ammattilaisen välistä vuoropuhelua?

Voiko siis laajan kielimallin opettaa kääntämään kaunokirjallista tekstiä suomesta muille kielille? Uskon, että halutessaan kyllä voi. Ehkä se vaatii vielä muutaman loikan ohjelmistojen kehityksessä, varmasti se vaatii jonkun, joka opettaa laajalle kielimallille kunkin genren yleispiirteet ja tyylin variaatioita syöttämällä mallitekstejä ja promptaamalla. Mikäli mallitekstejä ei haluta varastaa – kuten useimmat ohjelmistoyritykset ovat tehneet – ja kouluttajalle ja ohjelmoijallekin halutaan maksaa työstä, tämä ei ole ilmaista. Lisäksi kielimallien käyttö kuluttaa sähköä ja erityisesti puhdasta vettä huomattavan paljon.

Onkin kyseenalaista, onko kunnollisen, kielen ja kulttuurin nyanssit ymmärtävän ”käännöskoneen” tekeminen kaunokirjallisuutta varten taloudellisesti kannattavaa. Erityisesti, kun mietimme, kuinka paljon ammattitaitoinen kääntäjä esimerkiksi kahdenkymmenen sivun käännösnäytteestä tai edes kokonaisen käsikirjoituksen kääntämisestä ansaitsee.

Nopeaan laajan kielimallin käännökseen ihastuvat asiakkaat saattavat ajatella, että kääntäjän työ olisi nopeampaa, kun pohjatyö on jo tehty. Saamani palautteen mukaan näin ei kuitenkaan ole, koska kaikki pitää kuitenkin tarkastaa. Usein työ on raskaampaa, yksitoikkoisempaa ja sitä jaksaa tehdä vähemmän kerrallaan. Minna Jeffery totesikin: ” On paljon työläämpää yrittää ymmärtää kielimallin tekemiä virheitä kuin lähteä alkuperäisestä tekstistä.” Työergonomian kärsiessä putoaa myös motivaatio ja hyviä kääntäjiä saattaa olla jatkossa vaikea löytää projekteihin, joissa hyödynnetään laajoja kielimalleja. Erityisesti, jos resurssia kääntämiselle annetaan vähemmän luullen, että ohjelmisto on jo tehnyt valtaosan työstä.

Laajan kielimallin käännöstä käytettäessä kääntäjän työ on siis vaarassa kaventua faktan ja kielentarkistajaksi sekä tyylin parantelijaksi. Se on ironista, koska kielentarkastuksessa, tiedon etsinnässä ja vaihtoehtojen esittelyssä tekoälypohjaiset ohjelmat ovat hyviä. Ehkä kääntäjälle pitäisi sallia kielellä leikkely, luovuus ja kekseliäisyys - ja antaa ohjelmiston tehdä aputyöt?

Käännösten testaus laajan kielimallin avulla oli ensimmäinen osa hanketta. Ajan puutteen vuoksi jätin suunnittelemani tekstien käännöskokeilun DeepL -ohjelmistolla sekä ChatGPT 5.0 niin sanotun lämpötilan (temperature) nostamisen tekemättä. Testit eivät olisi muuttaneet tutkimuksen lopputulosta, mutta olisivat saattaneet olla mielenkiintoisia jatkotutkimuksen kannalta.

Suurimmat kynnyksysymykset nimittäin eivät muutu miksikään: laajan kielimallin tuottama käännös ei ole sellaisenaan kielellisesti riittävän laadukas, se ei ole käännöskielen rakenteen mukainen, kulttuurisen kontekstin huomioon ottava teksti. Ja koska kääntäjän mahdollisuus promptaamiseen on myös kapeampi kuin asiatekstissä, siitä on vaikeaa myöskään kovin laadukasta tulla. Lisäksi täytyy muistaa tiheän promptaamisen nostamat energiakustannukset ja luonnonvarojen, erityisesti puhtaan veden, suuri käyttö. Kaikki tämä huomioon ottaen toteamme, että niin projektissamme kuin kääntämisessä ylipäätään vanhassa on vara parempi ja ekologisesti, eettisesti ja taloudellisesti kääntäjän työ on laadukkaampaa kuin laajan kielimallin käyttö.

Hankkeemme tarkoituksena on testata tekoälypohjaisen käännöksen laadukkuutta myynninedistämistä varten. Kääntäjä Minna Jeffery arvioi, että yksikään laajan kielimallin tekemistä käännöksistä ei edes pienen parantelun jälkeen sopisi kustantajalle lähetettäväksi: ”He eivät ajattelisi, että tämä on huonosti käännetty, vaan että kirja on huonosti kirjoitettu.” Tällaista viestiä emme tietenkään halunneet hankkeen teksteistä välittää.

2.2. ”ÄÄNIKIRJANÄYTTEET” ELI AUDITIIVISET KÄÄNNÖSNÄYTTEET

2.2.1. Käännös auditiivista näytettä varten

Toisena tekstinä myynninedistämispakettiin tuotettiin niin sanottuja äänikirjanäyteitä. Ajatuksena on myötäillä trendiä, jossa varsinkin genrekirjallisuudessa kirjallisuutta kulutetaan pääasiassa äänikirjojen muodossa. Ei siis ole myynnin kannalta merkityksetöntä, millaiselta

teksti kuulostaa ääneen lausuttuna. Tutkimuksen ensimmäisen, tekoälyn kääntämisen tarkoituksenmukaisuutta tutkivan, osan jälkeen päädyimme käyttämään kääntäjien tekemiä käännöksiä osana projektin seuraavia vaiheita.

Tekstin muuttamista auditiivisiksi käännösnäytteiksi tutkin valitsemalla kuudesta käännetystä tekstistä jatkotarkasteluun kolme tekstiä: Anu Kolmosen katkelma romaanista Paperijumalat (2026), Tuomo Pirttimaan katkelma romaanista Lyijykaus – salametsästäjän elämä (2026) ja Eeva Maria al-Khazaalin runoja kokoelmasta Kadonneet kirjeet (2026). Kaikkien kuuden tekstin tarkastelu olisi ollut liian työlästä ja toisaalta osa teksteistä ei ollut sillä tavalla osa hiottua kokonaisuutta, että niiden tekijä olisi halunnut niitä viedä eteenpäin osaksi myynninedistämispakettia. Valitsin tekstit eri tekstilajeista ja sillä perusteella, missä vaiheessa ne olivat kirjoittamisprosessissa. Kaikki valitut tekstikatkelmat olivat viimeistelyjä ja mukana julkaisuprosessissa olevassa kirjassa tai kokoelmassa, kaikki on julkaistu tai julkaistaan vuoden 2026 aikana. Nämä kolme tekstiä käännettiin kokonaan, eli kääntäjät tekivät alun perin pyydetyistä 20 sivun mittaista suomenkielisistä tekstikatkelmista käännökset englanniksi ja ruotsiksi.

Auditiivista käännösnäytettä varten hankimme kääntäjille tekoälyä hyödyntävät ElevenLabs -ohjelmistot. ElevenLabs on tekstistä ääneksi ja äänestä tekstiksi operoiva ohjelma. Tarkoituksena oli antaa kääntäjien kokeilla, mitä apua tällaisista ohjelmista tai laajasta kielimallista on kääntämisen prosessissa: sparraajina, apurina, tiedon hakijana, jne. Esioletuksena oli, että ohjelmiston käyttö voisi vaihdella suuresti kääntäjistä toiseen. Laajan kielimallin avulla tehdyt käännökset ja AI:n rooli olisi joka tapauksessa korkeintaan kääntäjien työtä tukeva. Kääntäjät saivat lisäksi itsenäisesti päättää, miten - jos mitenkään - he käyttivät laajan kielimallin projektin edellisessä vaiheessa tekemiä pohjakäännöksiä.

Minna Jeffery päätyi käyttämään pohjakäännöksiä paikoin tekstien käännösten vertailukohtana tekstin editointivaiheessa. Hänen työtapansa on tehdä ensiksi raakakäännös itse, omaan kielitajuun luottaen. Tässä projektissa hän käytti Chat-GPT 5.0 -ohjelmistoa myöhemmillä, tarkentavilla lukukerroilla lähinnä mietityttävien kohtien kielellisiä valintoja laajentamaan: Hän saattoi esimerkiksi syöttää ohjelmaan muutaman sanan tai lauseen ja katsoa, mitä ohjelma ehdotti. Tällöin ohjelma oli suhteellisen kätevä mahdollisuus nähdä vaihtoehtoja sanojen valintaprosessissa. Raakakäännöksen luomisen jälkeen hän luki Chat-GPT:n tekemän käännöksen ja vertasi omaa käännöstään siihen.

Chat-GPT:tä saattoi käyttää myös ”toisen mielipiteen” kysymiseen. Esimerkiksi Paperijumalat -tekstin murteellisuuden kääntämisessä Jeffery kysyi ja sai joitain ideoita ”pohjoisenglantilaisen

puhujan” sanomisen muotoiluun. Ohjelmistolta saattoi myös esimerkiksi kysyä kriittistä mielipidettä tekstin koherenssiin tai muuhun tekstianalyysin osa-alueeseen. Jeffery korosti, että tekoäly ei korvaa keskustelua agentuurin tai varsinkaan kirjailijan kanssa, mutta sillä voi leikkiä varsinkin synonyymejä hakiessa.

Jeffery käytti myös ElevenLabs-ohjelmaa käännösten tekemisessä raakakäännösvaiheen jälkeen. Koska ohjelmalla saa tekstin hyvin nopeasti muokattua ääneksi, sen avulla oli hyvä tarkastaa esimerkiksi lyöntivirheet tai sanatoisto. Lisäksi ohjelmassa saattoi kuunnella tekstin monen erityyppisen äänen lausumana, jolloin tekstin sävyt tulivat selvemmiksi.

Kaikkiaan Jeffery oli sitä mieltä, että hänen työtapaansa AI-työkalujen käyttö istuu, jos niitä käytetään osana editointiprosessia, ei valmiin raakakäännöksen tekijänä eikä käännösehdotusten tekijänä. Lisäksi tekoälytyökaluja pitäisi osata promptata.

Eri Lassila puolestaan valitsi olla käyttämättä ElevenLabs-ohjelmaa käännöksissään. Tämä johtuu hänen henkilökohtaisesta terveydentilastaan, jonka takia auditiivinen teksti ei ole hänelle kaikkein optimaalisin tiedonlähde. Chat-GPT:n käyttö oli samanlaista kuin Jefferyllä, mutta vähäisempää. Lassila sanoi käyttävänsä nettisanakirjoja, googlen käännöstyökaluja ja perinteisiä sanakirjoja käännöksen tarkentamisen apuna, mutta ensimmäinen raakakäännös syntyy oman kielitajun pohjalta ilman apuvälineitä.

Kumpikaan kääntäjistä ei valinnut lähteä Chat-GPT:n kääntämästä pohjatekstistä, vaan käännökset tehtiin alkuperäisestä suomenkielisestä tekstistä.

2.2.2. Tekstistä ääneksi ElevenLabsin avulla

Kun kaikki kolme tekstiä oli käännetty sekä englanniksi että ruotsiksi, muokkasin ne ElevenLabs-ohjelmistolla audiomuotoon. Ohjelmassa on mahdollista valita ”äänikirja”-muoto, jossa voi valita tarjotuista äänistä sopivan. Varsinkin englanninkielisissä äänissä oli paljon valinnanvaraa. Valitsin äänen tekstin päähenkilön ja tunnelman mukaan. Sekä englanniksi että ruotsiksi puhuttaessa valitsin Pirttimaan miespäähenkilölle selkeän miesäänen, Kolmosen naispäähenkilölle keski-ikäisen naisäänen ja al-Khazaalin runoihin vivahteikkaan hieman nuoremman naisäänen. Englannin äänistä vältin voimakkaita murre- tai paikallispuhekielen edustajia. Ruotsiksi ei ollut saatavilla pohjoista murretta puhuvia ääniä, joten yritin valita mahdollisimman paikallisesti neutraalit äänet. Valitettavasti ne ovat lähinnä Tukholman alueen puhekieltä edustavia.

Tekstin muuttaminen ”äänikirjaksi” oli helppoa ja nopeaa. Kaikkineen tekstien muokkaaminen auditiiviseen muotoon vei vain muutaman päivän. Tämä oli helpottavaa, koska projekti oli tässä vaiheessa jonkin verran jäljessä tavoitteesta ja tämä auttoi kuromaank aikataulua kiinni. Lisäksi olin positiivisesti yllätynyt ohjelman tuottamasta laadusta, äänet eivät vaikuttaneet monotonisilta tai konemaisilta. Suurin puute oli, että äänet eivät osanneet lausua suomalaisia sanoja ja nimiä oikein. Taitava promptaja saisi helpotettua tätä ja esimerkiksi runomateriaalissa esiintyvää painotuksen ja tauottamisen ongelmaa. Itselläni ei ollut aikaa perehtyä ohjelman ohjeistamiseen, audionäytteet ovat ohjelman tuottamia ilman erityisiä ohjeita tai valintoja.

2.3. LYHYET ENGLANNINKIELISET ESITTELYVIDEOT KIRJAILIJOISTA

Kolmas osa hanketta oli tuottaa mukaan valituista kirjailijoista esittelypodcastit englanniksi. Valitsimme yhteistyötahoksi jo hyväksi havaitun Ammattiopisto Luovin, jonka neljännen vuoden opiskelijat olivat striimanneet seminaarin joulukuussa 2025. Nyt toisen vuoden opiskelijoille avautui mahdollisuus tehdä ryhmissä ammattilaistasoisia haastatteluvideoita. Opiskelijoita oli mukana kymmenen ja heitä ohjasi kaksi Luovin media-alan opettajaa. Käytännössä projektisuunnitelmassa podcastiksi nimetyt osiot ovat studiossa videokuvattuja ja äänitettyjä 5-10 minuutin haastatteluja.

Videot toteutettiin vain englanniksi. Ne sisälsivät haastattelun, jossa on ennalta suunnitellut kysymykset. Pyysin kirjailijoita aluksi kertomaan lyhyesti itsestään ja kirjoittamisestaan yleensä. Sen jälkeen he saivat kertoa tuoreesta projektistaan, josta käännökset oli tehty. Jokaiselta kysyttiin muutama vain heidän teoksiaan koskeva kysymys, mutta lopuksi kaikilta tiedusteltiin mielipidettä kirjallisista haaveista, millaiseen kustantamoon he haluaisivat teoksensa ja mitä heidän mielestään tulisi ottaa huomioon heidän kirjaansa käännettäessä. Tarkoitus oli demonstroida, miten videolla annetaan nopeasti perustiedot kirjailijasta. Lisäksi on mahdollista nähdä kirjailijan esiintyvän ja saada kuva hänen persoonastaan sekä kyvystään olla esillä ja vastata kysymyksiin vieraalla kielellä. Video on tarkoitettu osaksi pakettia, jossa perustiedot ovat tarjolla myös kirjallisesti.

Videoiden tekemisessä oli suhteellisen kireä aikataulu johtuen Luovin omista lukujärjestykseen ja lomiin liittyvistä seikoista. Saimme kuitenkin järjestettyä kiireettömän kuvauspäivän

kirjailijoiden kanssa. Aikataulun tiukkuus johti lisäksi päätökseen, että toimin itse videoiden haastattelijana.

Viivi Arelan mukaan Helsinki Litterary Agency käyttää jo joissain tapauksissa osin vastaavia podcasteja osana myynninedistämistä. Videon vastaanottoa testattiin Oulun kirjailijaseuran aikaisemmassa käännöskirjallisuushankkeessa mukana olleiden tahojen kanssa.

2.4.MYYNTIPAKETIN TESTAUS BLACK HOLE -HANKKEESEEN OSALLISTUNEIDEN TAHOJEN AVULLA

2.4.1. Pohjatietoa testaamisesta

Hankkeen tarkoituksena oli saada palautetta kolmen tekstin myynninedistämispaketin prototyypistä. Tässä hyödynnettiin Oulun kirjailijaseuran vuosien 2020-2022 käännöskirjallisuuden AKKE-hanketta nimeltään **Black Hole – Books meet Rights**. Black Hole -hankkeen tarkoituksena oli lisätä kiinnostusta pohjoiseen kirjallisuuteen, sen viemiseen ulkomaille sekä tuoda yhteen sekä kansallisia että kansainvälisiä käännöskirjallisuudesta kiinnostuneita tekijöitä. Hankkeeseen osallistui kymmeniä suomalaisia ja kansainvälisiä tekijöitä kääntäjästä kustantajiin. Siinä olivat mukana muun muassa Helsinki Literary Agency, kirjallisuuden vientikeskus FILI sekä Taiteen edistämiskeskus Taike. Rahoittajina olivat Oulun kaupunki ja Pohjois-Pohjanmaan liitto. Black Hole -hankkeen seurauksena syntyi kansainvälinen verkosto, jonka jäseniä hyödynsimme Kirjaviennin edistämisen uudet työkalut -hankkeessa.

Joulukuussa 2025 lähetin Black Hole -projektissa yhteystietonsa antaneille tahoille sähköpostin ja kartoitin heidän halukkuuttaan testata hankkeessa koottua myynninedistämispakettia. Sainkin yli kaksikymmentä halukasta tahoja, joille lähetin maaliskuussa 2026 paketin. Se sisälsi lyhyen kirjailijan esittelyn, käännökset englanniksi ja ruotsiksi, englanninkielisen kirjailijoiden esittelyvideon sekä audiokäännöksen englanniksi ja ruotsiksi. Alkuperäiset tekstit olivat myös saatavilla. Erikseen laadin Forms-lomakkeet, joiden avulla testiryhmä arvioi myynninedistämispaketin käyttökelpoisuutta.

2.4.2. Palautetta myynninedistämispaketista

Koska saimme määräaikaan mennessä kommentteja sähköpostitse ja palautetta Forms-kaavakkeiden kautta vain kuudelta henkilöltä, se on varsin hajanaista eikä siitä voi päätellä mitään tilastollisesti merkittävää. Kuvaan tässä kuitenkin muutamia huomioita, joita palautteesta on luettavissa.

Kyselyssä pyrimme saamaan selville, onko paketti mielenkiintoinen, tarpeeksi tasokas ja tuoko se olennaisia asioita esille kyseisistä kirjailijoista ja teoksista. Palautteen antajien mielipiteet vaihtelivat, mutta suurin osa suhtautui keskivertaisen positiivisesti paketin mielenkiintoisuuteen ja hieman keskivertoa alemmin sen asiantuntevuuteen. Kaikkien kirjailijoiden kohdalla mielipiteet pysyivät suurimmaksi osaksi yhteneväisinä näiden asioiden suhteen.

Käännökset saivat kaikkien kirjailijoiden osalta pääasiassa keskiarvoa paremmat arvosanat, englannin käännökset hieman ruotsia paremmat. Muutama sanallinen vastaus korosti, että käännösten tulee olla tällaiseen tarkoitukseen todella laadukkaita. Tämä mielestäni tuo vain esille sen ilmiselvän tosiasian, että ihmiskääntäjänkin työkokemuksella ja lukeneisuudella on suuri merkitys. Eli käännösnäytteitä tekemään tarvitaan kokeneita ja juuri kyseiseen genreen perehtyneitä kääntäjiä.

Käännöksistä kysyttiin myös, onko tekstikatkelma tarpeeksi pitkä, jotta siitä saa käsityksen kirjoittajan tyylistä. Tässä vastaukset olivat keskiarvoa korkeampia, eli lukijat ajattelivat tekstin olevan kyllin pitkä kirjallisen tyylin arviointiin.

Videoiden arvioinnissa korostui kirjailijan persoonan esittely, joka sai hyvän arvosanan. Kaikki palautteen antajat eivät olleet saaneet mielestään tarpeeksi tietoa kyseessä olevasta teoksesta. Videot arvioitiin ammattimaisesti tehdyiksi ja kohtuullisen tärkeäksi osaksi myynninedistämispakettia. Tämä palaute oli hyvä kuulla, olivathan videon tekijät ammattiin opiskelevia nuoria.

Audiokäännösnäytteiden osalta suuri osa piti ajatusta mielenkiintoisena, mutta audioiden korkealaatuisuus ei kaikkia vakuuttanut. Käännösäänistä ei monikaan valittanut, mutta ohjelmiston tapa tauottaa ja lausua suomenkieliset sanat sai kielteistä palautetta. Toisaalta odotin, että ääniohjelmiston tuotos, varsinkin kun se oli ohjaamaton ja nopeasti toteutettu, olisi heikompi ja saisi huonompaa palautetta.

Kaikki paketeissa mukana olevat tekstit on siis julkaistu tai tullaan julkaisemaan vuonna 2026, mutta yksikään niistä ei ole ainakaan vielä käännösagentuurien listoilla ulkomaille myytävänä teoksena. Myynninedistämispaketin kysymyksenasettelu on siis ollut jossain määrin keinotekoinen – nämä tekstit valikoituivat suppeahkosta otannasta, koska ne olivat valmiita ja edustivat eri tekstilajeja. Toki toivoisin, että niiden matka jatkuu myös toisilla kielillä.

3. PÄÄTELMÄT JA MAHDOLLISET JATKOPROJEKTIT

3.1. Hankkeen yhteenveto ja reflektio

Yhteenvetona voimme todeta, että hanke toteutettiin hakemuksessa kuvattujen suunnitelmien mukaisesti, aikataulussa ja talousarvion rajoissa pysyen. Hankkeen ensimmäinen osio, laajan kielimallin käyttöä kaunokirjallisuuden kääntämisessä tutkiva osa, onnistui mielestäni parhaiten ja sen tulokset ovat merkittävät. Tätä osaa on käsitelty laajasti raportin osassa ”2.1. Chat-GPT 5.0 laajan kielimallin onnistuminen kääntäjänä suomesta englanttiin ja ruotsiin” ja sen tuloksissa, joten jätän ne nyt kertaamatta. Muiden hankkeen osien arviot vaihtelevat – ja keskityn seuraavaksi niihin.

Laajan kielimallin tekemien käännösnäytteiden kariuduttua audiovisuaaliset käännösnäytteet ovat tärkein ”uusi” asia, jota testasimme hankkeessa. Toisaalta auditiivisten käännösnäytteiden kohdalla koin myös suurimman positiivisen yllätyksen, koska käyttämämme ohjelma toimi odotuksiani nopeammin, tarkemmin ja oli lähempänä ihmisääntä kuin oletin. Käytin ohjelman maksullista versiota, jonka (muutamia kymmeniä euroja kuussa maksava) keskitason pakettiin kuuluva käsittelykapasiteetti ei olisi riittävä tekemään useita audiopaketteja viikkotasolla. Kalliimmat versiot toki tähän pystyvät, mutta silloin käyttö kustantaa jo ääninäyttelijälle ja studiolle maksettavan määrän euroja. Mutta jos audionäytteitä tehdään muutamia kuussa, ohjelman käyttö on suhteellisen edullista. Lisäksi pitää tietysti kouluttaa audionäytteen tekijät - tässä tapauksessa kääntäjät tai joku agentuurista - käyttämään ohjelmaa ja erityisesti ohjelmoimaan sen tauotusta. Ohjelmaa saattoi myös käyttää varsinaisen käännöstyön apuna. Tavallisilla tekstinkäsittelyohjelmilla on jo mahdollisuus kuulla teksti ääneen luettuna, mutta ei erilaisten äänten lukemana.

Pakettiin kuuluva lyhyt esittelyvideo kirjailijasta ja hänen uusimmasta teoksestaan onnistui mielestäni hyvin. Yhteistyö Ammattiopisto Luovin kanssa sujui erinomaisesti ja opiskelijat muokkasivat vedoksia ohjeitteni mukaan. Tässä vaiheessa hankkeessa olisi ollut hyvä olla toisetkin silmät kommentoimassa kysymyksiä ja visuaalista lopputulosta. Samoin olisin mieluusti ottanut ulkopuolisen henkilön haastattelijaksi. Videomuotoinen haastattelu on kuitenkin mielestäni hyvä lisä mihin tahansa kirjallisuuden myyntipakettiin. Palautteessa tullut idea lyhyestä somevideosta on myös hyvä: siinä kirjailijasta voisi antaa vielä vapaamuotoisemman kuvan.

Jälkeenpäin tarkasteltuna myynninedistämispaketin arviointi olisi ollut hyvä suorittaa toisella tavoin. Projektissa oli useista syistä johtuen viivästyksiä vuodenvaihteessa 2026 ja tekstit valmistuivat lopullisesti vasta maaliskuun loppupuolella. Osin johtuen aikapaineesta lähdin kyseenalaistamatta toteuttamaan alkuperäistä suunnitelmaa markkinointipakettien testaamisesta ja muokkasin Forms-lomakkeiden kysymykset ja Black Hole -ryhmälle lähetetyn ohjaavan kirjeen sisältöä arvioivaksi - korostamatta hankkeen selvityksellistä puolta. Vasta saatuani tulokset ja viestiteltyäni Viivi Arelan kanssa ymmärsin, etteivät arviot täysin tavoittaneet sitä, mitä olimme tehneet ja saaneet aikaan. Hankkeen kannalta olisi ollut hedelmällisempää haastatella muutamaa kääntäjää ja agentuurin edustajaa tarkemmin ja jättää yleiskäsityksen kysyminen pois hankkeesta.

Projektin haasteena oli, että siinä oli useita varsin suuria kokonaisuuksia, joiden yhteensovittaminen annetuilla resursseilla oli vaikeaa, jopa mahdotonta. Toisaalta jo hankkeen kysymyksenasettelu oli sellainen, että tekoälyn ja kääntämisen, jopa tekoälyn ja taiteen, suhteen pohtiminen oli olennaista. Siksi kuin huomaamattani keskityin tähän osaan hanketta. Varsinaisen käännöstyön ohjeistamiseen ja tekemiseen, kääntäjien haastatteleamiseen tekoälypohjaisten ohjelmien käytöstä ja niin edelleen, meni merkittävästi aikaa. Suurin haaste oli tutkia tekoälypohjaisen kielimallin ja muiden tekoälyyn pohjautuvien ohjelmien mahdollisuuksia kaunokirjallisuuden kääntämisessä ja toisaalta muuttamisessa auditiiviseen muotoon. Tähän selvittelyyn meni huomattavasti enemmän resursseja kuin oli suunniteltu.

Pyysin Black Hole -osallistujilta arviota hiotusta ja ammattimaisesta markkinointipaketista, mutta itse asiassa koko projektin aikana en ollut pysähtynyt analysoimaan jo olemassa olevia markkinointipaketteja ja niiden heikkouksia. Arvioinnit paljastivat, että lähettämäni projektin tekstit olivat kiinnostavia, vaihtelevan tasoisia ja jossain määrin käyttökelpoisia. Toisin sanoen, ne olivat enemmän esimerkkejä tekstilajeista, joita markkinoinnissa voisi käyttää, kuin

käyttövalmiita paketteja. Ja tätä juuri olin tehnyt, kokeillut ja selvittänyt periaatteita, en tehnyt valmista työtä. Hankkeessa on siis tehty pohjatutkimusta tekoälypohjaisten ohjelmien käytöstä markkinointimateriaalien laadinnassa ja mahdollisesti kääntäjän työn helpottamisessa. Valmiin markkinointipaketin muokkaaminen vaatisi laajempaa yhteistyötä kääntäjien ja agentuurien kanssa – ja voisi olla jatkoprojektin aiheena todella kiinnostava.

Ohjelmistoihin tuli ja tulee koko ajan uusia ominaisuuksia, joten esimerkiksi auditiivinen muokkaus voi olla jo tälläkin hetkellä helpompaa kuin sitä testatessani. Saimme kuitenkin selvityksessämme tuloksia, joiden perusteella voimme suositella toimintatapoja kääntämisessä: Laajan kielimallin käyttöä kaunokirjallisuuden kääntämisessä ei voida suositella. Ohjelmistojen kehitys ei poista ihmiskääntäjän tarpeellisuutta, mutta ne voivat auttaa häntä työssään tai olla apuna tekstin muokkauksessa toiseen muotoon, vaikkapa ääneksi.

3.2. Mahdolliset jatkosuunnitelmat

Jo projektisuunnitelmaa tehdessä esiin on noussut useita tahoja, joiden kanssa voisi olla hedelmällistä tehdä yhteistyötä jatkokehittelyvaiheessa. Mainitsen tässä muutamia: Oulun yliopiston ja yhteistyökumppaneiden (Turun yliopiston kauppakorkeakoulun Porin yksikkö, Tampereen yliopisto ja LAB-ammattikorkeakoulu) EU:n osatukema ”Tekoäly luovan ja kulttuurialan ekosysteemissä – LuovAI:n” -hanke. Sen tavoitteena on ”edistää tekoälyn käyttöä innovaatiotoiminnassa, pilotoida tekoälytyökaluja ja yhteistyökäytänteitä, sekä vahvistaa luovien alojen ekosysteemejä ja tekoälyosaamista kestävästä liiketoiminnan ja kulttuurisen pääoman vahvistamiseksi”. Heidän tietotaitonsa on keskittynyt pääosin muihin taiteisiin kuin kirjallisuuteen, mutta näkisin, että ääniohjelmien tutkimisessa synergiaa voisi löytyä.

Turun yliopistossa kehitetään tutkija Kristiina Taivalkoski-Shilovin ja tutkijaryhmän voimin kääntäjille teknistä apuohjelmaa. Sen mahdollinen hyödyntäminen jatkoprojektin käänösnäytteissä voisi olla kiinnostavaa ja hyödyksi molemmille projekteille: He saisivat verrokkiryhmän, meidän kääntäjämme voisivat kokeilla heille uutta tekniikkaa.

Laajojen kielimallien lisäksi hankkeessa käsiteltiin äänestä tekstiksi -ohjelmaa (ElevenLabs). Suunnittelemani kokeilu ei vielä onnistunut ohjelmistoilta vuonna 2025, mutta voisi olla realistinen jo lähiaikoina. Siinä kääntäjä lukisi oman raakakäännöksensä virheellisen tai heikon kohdan ääneen ja ohjelma kirjaisi sen simultaanisesti tekstiksi, korjaisi siis virheen tekstiin. Eli

tarkoituksena on tutkia, onnistuuko kääntäjän stilisoida tekstiä nopeammin esimerkiksi äänestä tekstiä tuottavalla ohjelmalla kuin kirjoittamalla virke itse uudelleen. Käytännössä kääntäjä ”maalaa” virheellisen tai epätarkan kohdan tekstistä ja tuottaa sen oikean muodon puhumalla ääneen. Ohjelma kirjoittaa tekstin automaattisesti oikeaan muotoon, mutta kääntäjällä on mahdollisuus tarkastaa sen työ samalla. (Verrattuna vaikkapa tekstin stilisointiin, jossa laaja kielimalli tekisi tyyliä ilman, että ihminen tarkistaisi niitä ja varmistuisi niiden oikeellisuudesta ja osuvuudesta.)

Koska äänestä tekstiksi -ohjelma työskentelee luonnollisesti molempiin suuntiin, voisimme tutkia myös, voisiko ohjelma samalla napata kääntäjän äänen ja tehdä tekstistä ”äänikirjanäytteen” tämän äänellä. Siitä olisi kahdenlaista hyötyä: Ensiksikin niin sanotut koneäänet ovat lausumisessaan vieläkin paikoin epätasaisia. Kääntäjän inhimillinen ja oikeanlaisesti painottava ääntäminen, erityisesti suomen kielen sanoissa, voisi tuoda luonnollisuutta siihen. Toisaalta käännöksen kanssa samanaikaisesti syntyvä auditiivinen näyte toisi kustannushyötyä.

Keskustellessani hänen kanssaan Helsinki Literary Agencyn toimitusjohtaja Viivi Arela painotti, että heidän pyrkimyksensä on koko ajan tuottaa pidempiä käännösnäytteitä. Niillä saadaan parempi tulos myynnissä, mutta ne vastaavasti myös kustantavat enemmän. Samanaikainen toinen media toisi ehkä hyötyä siinä määrin, että kääntäjä saisi tehtäväkseen pidempiä käännösnäytteitä tai enemmän näytteitä ylipäättään, jos prosessista on lopputuloksena kaksi tuotetta, kirjallinen ja auditiivinen käännös, samalla kertaa.

Toisaalta kääntäjän äänen käyttäminen auditiivisessa käännösnäytteessä vaatii luonnollisesti aina suostumuksen ja korvauksen. Korvaus olisi kuitenkin oletettavasti pienempi kuin vastaavan ääninäyttelijällä teetetyt työn palkkio, koska kääntäjä keskittyy lähinnä kielen, sisällön ja rakenteiden oikeellisuuteen, ei tekstin kuunneltavuuteen. Kokonaisen teoksen äänikirjaksi lukeminen olisi siis edelleen ääninäyttelijän tai äänenkäytön ammattilaisen työtä.

Euroopan unionin
osarahoittama

